

НАРОДНІ ЗВИЧАЇ ТА РЕЛІГІЙНІ ОБРЯДИ УКРАЇНЦІВ У ВЕЛИКИЙ ПІСТ

У статті здійснена спроба розкрити звичаї, традиції та обряди Великого посту, які були запроваджені церквою та дотримувалися українським народом. Вони передавалися з покоління в покоління та несли глибинний зміст. Кожен тиждень цього посту мав свою назву та призначення, про що свідчать народні уявлення та церковний календар.

Ключові слова: Великий піст, народні звичаї, церковні обряди.

Великий піст, за вченням святих отців, – духовна «десятина» року, жертва Богу; шлях, який покаєнням повертає людину в рай. Повсякденна церковна служба супроводжується виключно земними поклонами. Під час Великого посту християни обов'язково повинні намагатися принести сповідь Богу, виконати належні єпитимії, щоб зустрічати Пасху Христову в духовному виправленні¹.

Щороку дата початку Великого посту змінюється і залежить від тривалості М'ясниць, які розпочинаються Різдвом. Після зимових м'ясниць за тиждень перед Великим постом святкували Масляницю. У ці дні відмовлялися від м'ясних страв на користь молочних, щоб через тиждень перейти на строгий піст.

Серед історіографічного доробку даної проблеми потрібно виокремити, насамперед, дослідників, які займалися вивченням свят, традицій, звичаїв українців у народному календарі. У книзі Л. Артюх «Звичаї українців у народному календарі» міститься перелік усіх головних свят року, визначення їхнього місця в річному і аграрному циклі, а також всілякі повір'я, прикмети, легенди, перекази, пісні, приказки та прислів'я, приурочені до кожного із свят і обрядових дій². Найбільш повне зібрання календарних свят українського народу містить праця В. Скуратівського «Дідух: Свята українського народу»³. Автор ділиться своїми знаннями про духовну культуру народу, його обрядовості, традиції, що сягають тисячоліть.

Унікальною є енциклопедична праця дослідника української етнографії С. Килимника «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні»⁴. Вона дає можливість заглянути в далекі віки і познайомитися з обрядами наших предків. Путівником православних традицій і звичаїв є книга П. Міхаліцина «Православный календарь до 2015 года: Праздники. Посты. Обычаи»⁵. З неї можна дізнатися якому святому присвячений кожен день річного кола церковних богослужінь.

Метою статті є якомога повніше висвітлити зміст та значення звичаїв, традицій та обрядів Великого посту, які були притаманні кожному тижню посту і задовго до нього.

Великий піст складається з власного сорокаденного посту (Чотиридесятниці) і посту Страсного тижня. А підготовка до нього починається задовго, невдовзі після свята Богоявлення. Великому посту передують чотири особливих тижні, або седмиці.

Перший тиждень – про митаря і фарисея. Церква закликає віруючих до покаєння й смиренності, до позбавлення від гордині як головного джерела гріхів. Обмежень на їжу на цьому тижні не вводиться.

Другий тиждень присвячений євангельській притчі про блудного сина. Тут посилюється мотив покаєння. Грішникам, відступникам від церкви дається надія на повернення в її лоно, як блудному сину в батьківський будинок.

Третій тиждень – м'ясопусний. Він називається також тижнем страшного суду, оскільки про нього читають під час літургії. Віруючим нагадують про останній суд живих і мертвих, щоб жили вони в страху божому і пам'ятали про прийдешнє покарання за гріхи і беззаконня. Протягом семи днів церковним статутом ще дозволяється вживати в їжу м'ясо.

М'ясо заборонено віруючим в останній підготовчий тиждень, відомий в народі як Масляний, або Сиропусний. Протягом семи днів, що передують Великому посту, вживається сирна їжа: молоко, сир, масло, яйця. У проповідях і співах церковних в ці дні віруючим нагадується про необхідність стриманості, про те, що наближається час покаяння⁶.

Неділю перед початком Великого посту називали Прощеною неділею, оскільки піст – час покаяння, коли каються перед Богом в усіх непорядних вчинках, у заподіянні зла (у чому б воно не виявлялося – у справах, словах або думках), просили про прощення гріхів. Тому під час літургії в Прощену неділю читають Євангеліє, де йдеться про те, що Бог простить нам наші гріхи, аби ми самі простили людям, які оточують нас, те зло, що вони заподіяли нам. Віруючі ввечері у Прощену неділю йшли до церкви, де після вечерні спочатку священик у парафіян, а потім парафіяни у священика та один в одного просили з поклонами прощення за те зло, яке вони свідомо чи несвідомо заподіяли⁷.

За 49 днів до Великодня починається Великий піст. Його тривалість сім тижнів, а головна мета – духовна підготовка віруючих до зустрічі великого свята – Світлого Воскресіння. Втім, власне Великий піст складають лише перші сорок днів, так звана Велика Чотиридесятниця. Він є праобразом сорокаденного посту Ісуса Христа в пустелі. Наступні вісім днів – Лазарева субота, Вербна неділя і шість днів Страсної седмиці – присвячені спогаду страстей Спасителя і подіям, які безпосередньо передують їм, – Воскресіння праведного Лазаря з Віфанії, Входу Господнього в Єрусалим, останніх проповідей Ісуса Христа в храмі, Таємної вечері. З одного боку, вони увінчують Великий піст, а з іншого боку – передують християнській Пасхі⁸.

Під час Великого посту за церковним статутом забороняється вживання в їжу скоромних продуктів (продуктів тваринного походження) – м'яса, молока, яєць, риби. Крім того, з понеділка по п'ятницю, якщо на ці дні не припадає будь-яке свято, не вживається і рослинна олія. Риба дозволяється всього лише два рази – на Благовіщення Пресвятої Богородиці (7 квітня) і на Вербну неділю. У Лазареву суботу дозволяється ікра. В інші суботи та неділі посту, Великий Четвер (Страсний Четвер) і в дні деяких особливо шанованих святих (наприклад сорока Севастійських мучеників – 22 березня, святителя Григорія Двоєслова – 25 березня) дозволяється рослинна олія. Перший день посту (Чистий понеділок) і передостанній – Велику п'ятницю (Страсну П'ятницю) – рекомендується проводити взагалі без їжі⁹.

Свята Церква закликає своїх прихожан почати «Всечесну стриманість», поститися не тільки тілесно, але і духовно, вона пояснює мету і значення посту: «Пост – мати целомудрія, обличитель гріхов, проповідник покаяння, жительство ангелов и спасенне человеков...»¹⁰.

Тижні Великого посту називаються седмицями, упродовж них царські врата в церковних вітарах не зачиняються на відзнаку того, що Син Божий своїм воскресінням відчинив ворота до Царства Божого¹¹. Також кожен тиждень Великого посту має свою назву, призначення і глибинний зміст.

Перший тиждень Великого посту відрізняється особливою суворістю, а богослужіння – особливою тривалістю. У перші чотири дні на великому повечір'ї читається Канон преподобного Андрія Критського з приспіваними «Помилуй мя, Боже, помилуй мя»¹².

У п'ятницю першого тижня Великого посту на Літургії після молитви відбувається освячення колива, тобто відвареної пшениці з медом, в пам'ять святого великомученика Феодора Тирона, який здійснив добродійну допомогу християнам для збереження посту: «В первую субботу Великого поста совершается празднование святому великомученику Феодору Тирону в воспоминание того, как этот святой, явившись из другого мира, спас в первую седмицу поста христиан от осквернения пищей, которая, по повелению императора Юлиана Отступника, была окроплена идоложертвенною кровью. Он уведомил об этом епископа Евдоксия и посоветовал вместе этой оскверненной пищи употребить коливо, то есть вареную пшеницу с медом»¹³.

У народі перший день Великого посту іменується по різному – «жилавий понеділок»¹⁴, «полоскозуб»¹⁵, «чистий понеділок»¹⁶, «поминальний понеділок»¹⁷ – на Закарпатті цього дня відзначались «поминки по покійниках». Перша назва походить від спеціальних прісних коржів, які мали назву – «жиляники», «жиловики», «жиловці», «жалованики», «дужики», «жильні коржі», «жильники»¹⁸. Їх пекли з житнього борошна, без солі й соди, на сухій сковороді без олії. Поверх робили надріз у вигляді хреста й витискали візерунок головкою свяченої маківки для краси й більшої сили. Кожен член родини мав з'їсти хоч одного коржа, адже вірили, що вони додають сили. Для пом'якшення смаку до жиляників подавали добре посолену терту редьку, свіжий тертий хрін з буряком і буряковим квасом, січену квашену капусту або огірки без олії. Вважали, що подібні суворі обмеження першого дня Великого посту сприятимуть скорішому й легшому перенесенню всього семитижневого випробування: «У жилавий понеділок треба заправляться на пуст коржами, щоб пуст не стягнувся, не здався довгим»; «Їж жильного коржа, то будеш бравим і жилавим, і піст скоро минеться»¹⁹.

На Вінниччині, перед тим як посаджати жиляники у піч, ворожили: « На кожного члена родини готували іменний книш. Оздобивши верхівку хрестиком із соломи, їх саджали на черинь і стежили, коли спечуться. Якщо жилявинок піднявся, то це означало довге й щасливе життя його власнику, а коли ж не виріс, тобто не піднялася верхівка або пригоріла, – скоро відійде з цього світу, і найгірше, якщо середина коржика осіла, – то віщування гробу»²⁰.

Назва «чистий понеділок» пов'язана з тим, що цього дня господині не готували їжі і весь посуд залишався чистим. Існує й інше твердження: «Понеділок починався з омовіння в лазні, тому перший день Великого посту дістав назву чистого понеділка»²¹.

У народі цей день ще отримав назву «полоскозуб»: «За звичаєм, «щоб гадюка не вкусила» і щоб у роті не лишилось й крихти скоромного, його «заполіскували» горілкою. Господині «полощучи зуби», пили горілку не чаркою, а новою покришкою від того горщика, в якому варили кашу – «щоб на пшениці золи не було»²².

В першу суботу Великого посту господині йшли до церкви, приносили із собою хліб, коливо й мед і замовляли велику панахиду по рідних-небіжчиках. На Півдні України такий обряд називався «давати мисочку»²³. Ось що про це пише П. Чубинський: «В суботу первой недели поста зажиточные женщины собираются в церковь давать на литургию приношения в церковь: хлеб и «коливо». Над ними просят петь большие панихиды. Коливо и мед приносят в больших сосудах, обернутых бумагой, с прилепленными к сосудам свечками»²⁴. Варто зазначити, що поминальними були всі суботи посту. Поминання у Великий піст вважалося найсильнішим і мало забезпечити покійним родичам Царство Небесне²⁵.

Перша неділя Великого посту мала назву «неділя збірна». В цей час вже починав танути сніг, тому й казали: «Неділя збір – тече вода з гір»²⁶. Якщо на збірну суботу хурделило, казали: «Це Масляна їде дитину шукати, бо, бач, загубила, коли п'яна з гостей верталася»²⁷.

У другу неділю посту вшановувалася пам'ять святителя Григорія Палами. Згідно з православною вірою, він учив, що за подвиг посту і молитви Господь осяває віруючих благодатним Своїм Світлом, яким сяяв Господь на Фаворі. З тієї причини, що святий Григорій розкрив вчення про силу посту і молитви, встановлено почитати його пам'ять у другу неділю Великого посту²⁸.

Традиційно на другому тижні посту прийнято було готувати особливий вид десерту – квашу. Її робили таким чином: «В макитру или чавун льют тепловатую воду, бросают туда же вишневого листу, горсть солода (муки из согревающего жита), горсть гречневой, две горсти ржаной муки, разводят смесь кипятком и мешают, прибавляют еще кипятку и солоду и ждут, пока кваша окиснет. Не всякому и не всегда удается кваша»²⁹. Відомий український народознавець Микола Маркевич (середина XIX ст.) подає наступний рецепт: «Взяти житньої муки, гречаної й солоду, покласти у діжечку, розмішати напівкип'ячою водою, дати півгодини чи годину посолодати; закип'ятити сильно другу воду й розводити до смаку, щоб була рідка чи густа, як хто любить; поставити на піч у тепле місце, щоб прийняла кислоту; тоді варити у горшку і, закип'ятивши, подавати»³⁰. Існувала заборона готувати квашу на першому тижні посту, а також по п'ятницях

і неділях: «Наробила жінка проти неділі кваші і накрила на лаві скатертинкою, а сама спати лягла і заснула. Коли чує: ляп, ляп по стіні ополоником, аж тричи і сказало: «Є кваша, та логи нема». Так жінка та встала, перехрестилася і заріклася довіку робити квашу проти неділі»³¹.

Характерним для цього тижня був обряд закопування каші дівчатами для «приманювання» хлопців. Його докладно описав П. Чубинський в «Трудах етнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край» (1872 р.): «Вкрали дівки ложку в парубка, швірень од білої кобили і яйце з під білої квочки, що сидить. Зварили кашу проти неділі вночі, вкинули те яйце, тією ложкою помішали й закопали, – де збирається вулиця, забили там і той швірень і ту ложку та ще й потанцювали на тому місці. То де вже ходить, не ходить парубок, а туди так як цуркою тягне – таки мусить прийти на шкворівщину. Навіть собака, де бігає, а прибіжить туди, понюхає та так і завіє»³².

На третю неділю Великого посту звершується служба на честь Хреста Господнього, який на всеношній після Великого славослів'я урочисто виноситься на середину храму для поклоніння, тому не тільки цей недільний день, але і вся наступна седмиця носить назву Хрестопоклонної: «Крест износится в середине поста для ободрения и укрепления духовных сил постящихся в напоминание о страстях Господних, подъятых нашего ради спасения, и о последовавшем за ними преславном Воскресении Господа из мертвых, почему, прославляя Крест Господень, Церковь поет: «Кресту Твоему поклоняемся, владыко, и святое Воскресение Твое славим»³³.

Третя седмиця особливими обрядодіями не відзначалася. Традиційно протягом цього тижня жінки переважно пряли та ткали, а чоловіки виконували різні сільськогосподарські роботи в полі.

Наступний тиждень Великого посту отримав назву Середохресний, Хрестопоклонний або Середопістя. У середу цього тижня піст ділився рівно навпіл, існувало повір'я, що якщо прислухатися, опівночі, можна почути навіть сам звук перелому. З кожним днем меншою ставала друга частина посту – він поступово наближався до свого закінчення. Цього тижня поширеним був звичай приготування обрядового печива у формі хреста. Його призначення напередодні сівби було досить зрозумілим: хлібна випічка повинна була сприяти новому врожаю, дати силу як землі, так і орачеві, його коням і волам. Хрести випікалися за кількістю членів сім'ї і кілька зайвих. У кожне печиво запікали різні предмети, за якими ворожили про майбутню долю. На хрестах ворожили також, кому починати сівбу (зазвичай вибір падав на того, кому діставався хрест з монетою); той, у чиєму хресті виявилось зерно, мав кинути в землю першу жменю насіння³⁴. Також пекли пшеничні хрести з відміткою для кожного члена сім'ї. Усередину цих хрестів клали листя барвінку та нитку. Зотлілі нитки, пожовклий, почорнілий листок барвінку віщували швидку смерть власнику хреста, зелений – довге життя³⁵. Чотири хрести закладали у засіки з посівним зерном. Там вони лежали до початку польових робіт. Першого дня сівби хрести брали в поле, клали у чотирьох кутках ниви по сторонах світу: на сході й заході, на півдні й півночі. Тричі кланялися до землі та примовляли: «На тобі нивко! Дай мені нивко!». Бувало, що одного хреста сівачі ховали собі за пазуху, або в мішок. Увечері печиво розламували, шматочком частували волів і коней, шматочок з'їдали самі, а крихти закопували в землю, щоб земля родила, ховрахи не плодилися і рослинні хвороби не розвивалися³⁶.

У цей період господині сіють капусту, помідори й мак. Якщо розсаду засіяти під час Великого посту, то, за повір'ям, вона морозу не боїтиметься³⁷.

П'ятий тиждень Великого посту мав назву «Похвальний». В суботу відзначалося свято похвали Пресвятої Богородиці, цього дня працювати вважалося гріхом. Богомольці йшли до церкви бити поклони. Вірили, хто зробить від дванадцяти до сорока поклонів, «тому Бог простить всі гріхи за рік»³⁸.

У середу на Похвальний тиждень в церкві відбувається всеношна з каноном Андрія Критського. Дівчата намагаються вистояти всю службу до кінця, ретельно молячись при цьому і сподіваючись, що за таке старання Андрій Критський дасть їм доброго нареченого³⁹.

На шостій неділі Великого посту святкується урочистий Вхід Господній у Єрусалим – цар-

ська хода Господа нашого і Спасителя на страждання і хресну смерть «нас ради человек и нашего ради спасения»⁴⁰.

Цей тиждень в народі зветься Вербним тижнем, Вербною, Шутковою, Квітною, Бечковою неділею⁴¹. Згідно з християнським вченням у цей час Спаситель Христос в'їжджав до Єрусалиму на ослаку, і миряни устеляли перед ним дорогу пальмовим листям. Оскільки в Україні пальми не ростуть, то їх замінили вербовими гілками, адже це дерево здавна шановане серед нашого народу і саме воно найпершим прокидається після зими. Відтак на Вербну неділю в усіх церквах відбувається урочистий обряд посвячення ритуальних галузочок. Після богослужіння, на яке сходились усі мешканці села, «бо гріх не піти до церкви, як святять вербу», – батюшка скроплював гілочки свяченою водою⁴².

Вірили, що посвячена верба володіє лікувальною та магічною силою. Відвар з неї використовували при головних болях, пропастиці, ревматизмі. «Освячені котики кидали в кашу та їли її в повній вірі, що через ті котики передасться людям сила весняної енергії на цілий рік. Ковтали котики ще й по дорозі з церкви, щоб не було лихоманки і не боліло горло»⁴³. Посвячені галузки клали за образи на покуті, щоб оберігали оселю від блискавок, а також затикали їх у хліві та стайні, «щоб нечиста не правувала, а шутка захищала хату, хлів, двір од грому й пожежі»⁴⁴. Магічною силою був наділений, мабуть, і обряд «биття», за допомогою якого намагалися передати великого зросту, міцного здоров'я і щедрого багатства:

Будь великий, як верба,
А здоровий, як вода,
А багатий, як земля⁴⁵.

Страсним тижнем називається останній тиждень перед Великоднем. Таку назву він має тому, що присвячений спогадам останніх днів земного життя Спасителя. Понеділок, вівторок і середа цього тижня присвячені спогадам останніх бесід Господа Ісуса Христа з народом та учнями. Особливо зворушливі спогадами, молитвами і наспівами останні три дні.

В народі його ще називали Живним, Білим або Чистим. З понеділка до середи господині прибирали, мили, прали, білили і мали завершити роботу в городі, а з четверга по суботу готували святкові страви до Великодня. Ось що про понеділок пише С. Килимник: «Уранці мати будила доню, коли така була, милися самі й починали «водою» очищати хату – білили стелю, стіни, піч, вимазували у печі, в челюстях, на припічку, та долівку вимазували жовтою глинкою, а підводили червоною навколо. Далі мили стіл, лави, мисник, сволок, гради, вікна, двері, одвірки. Решту часу витрачали на працю в городі»⁴⁶. Чим займалися у вівторок дізнаємося з наступного: «У господині цей день був зайнятий «по вуха». Усе, що тільки було в хаті, до останньої ганчірки, мусіло бути попране, висушене й покачане. Після прання господиня продовжувала роботу в городі...»⁴⁷.

Найважливішим днем цього тижня є четвер, який називається чистим, світлим, великим, страсним або живним. В Україні побутує повір'я: «В «чистий» четвер до світанку ворон носить із гнізда своїх дітей купатися в річці. Той хто скупається раніше за пташенят ворона, той буде здоровий протягом цілого року. Отож хворі люди ще вдосвіта, щоб устигнути поперед ворона, намагалися купатися, щоб очиститися від хвороби. Викупавшись, хворий набирив ще відро води із свого купелю й ніс ту воду на перехресну дорогу й виливав – «щоб там усе лихо зоставалося». А на Слобожанщині при цьому ще й промовляли: «Господи, Ісусе Христе! Перехресна дорого! Дай, Боже, здоров'я в ручки, ніжки і в живіт трішки». Обережні люди вранці цього дня із дому не виходили, а як знаходилися в дорозі, то намагалися обминати перехресні дороги – «щоб хвороба не вчепилася»⁴⁸. За християнським вченням, у цей день пізно ввечері один з дванадцяти учнів – горезвісний Іуда – за тридцять срібних продав свого вчителя Ісуса Христа, якого й розп'яли опівночі. Тому вважали, що в четвер оживають усі зловісні гади й плазуни. Відтак люди намагалися в цей день обов'язково вмитися або скупатися, тобто очиститися від гріхів⁴⁹.

Слід згадати ще одне повір'я, згідно з яким світлий або чистий четвер є «Навським Великоднем», тобто Великоднем для покійних: «В светлый четверг покойники выпускаются с того света для отправления богослужения и покаяния в грехах. В этот день они не боятся ни креста, ни молитвы, и, если завидят живого человека, то душат его до смерти. Чтобы быть вне этой опасности, крестьяне обливаются водою. В полночь светлого четверга мертвецы встают из гробов и приходят в церковь по звуку колокола, который ударяет только три раза. Собравшись, они становятся перед церковью. Из среды их выступает священник и громко произносит какую-то молитву, по окончании которой двери церкви сами собою отворяются. Мертвецы входят в церковь, и священник начинает богослужение. Перед алтарем стоят дети и держат в руках крашанки с дырочками, наполненные «клочком». По окончании богослужения христосуются; все выходят из церкви и останавливаются перед ее дверьми. Затем, по прочтении священником какой-то молитвы, двери церкви затворяются сами и мертвецы идут на кладбище»⁵⁰.

Особливої шани набула Страсна п'ятниця. Цього дня люди намагалися вести розмову в помірних тонах, не можна було сваритися, сердитися, говорити недоречні слова, комусь докоряти. Великим гріхом було шити, прати, прясти та стругати: «У п'ятницю до Плащаниці господар продовжував наводити в господарстві лад, біля худоби, в пасіці, в садку. Господиня пекла білі паски, поралася біля м'ясив: готувала ковбаси, шинку, порала поросю... Під вечір усі йшли на Плащаницю. Як і на Страстях, церква переповнювалась на Плащаницю людьми. Мовчазні, понурі, стомлені після кропітких робіт, – стоять усі в церкві й слухають уважно «Плач Богородиці», Євангелії та взагалі спокійно вистоюють усю сумну службу»⁵¹.

Побутувало повір'я, що цього дня не бажано нічого позичати з хати й не можна нікому нічого давати, бо господарство переведеться. Тому в п'ятницю навіть старці не просили милостині⁵².

Великий піст завершувався суботою Страсного тижня. В обов'язки господаря входило насукати свічок і зладнати кошик для посвяти. Жінки поралися біля печі – пекли паски, м'ясо, ковбаси, фарбували крашанки. За народними уявленнями, крашанки треба готувати саме в суботу, оскільки в цьому разі вони добре зберігаються, а якщо їх зробити в п'ятницю, то вони швидко зіпсуються⁵³. Потім господиня разом з господарем готують «дору» – все для посвячення: паски, з житнього хліба цілушку, обирані яєчка по кількості членів родини, крашанки та писанки, сирну паску, масло, сало, ковбасу, поросю, шинку, поріб'я, пшоно, сіль, хрін, ніж, голку⁵⁴.

Отже, Великий піст – найдовший серед усіх постів, тому й називається Великим. Він щороку маючи сталу кількість тижнів – сім, не тримається чітко встановленого числа і залежить від тривалості М'ясниць, за якими визначають, коли має співпасти Великдень з настанням повного місяця, а після закінчення Великого посту наступає Пасха.

Кожен тиждень або седмиця посту мала свою назву і призначення, а також відзначалася певними обрядодіями, які автор намагалася описати. Особливо з багатьма ритуалами пов'язаний останній тиждень Великого посту. Починаючи з понеділка, кожен день сьомої седмиці мав своє призначення.

Церковні служби, триваючи кожен тиждень протягом Великого посту, присвячені особливим подіям в історії церкви або святим особам, які закликали грішну душу до покаяння, і надії на милосердя Боже. Особливість Великопісного богослужіння: в меншій кількості піснеспівів і більшій – читання псалмів і молитов.

¹ Православный пост. По благословению архиепископа Винницкого и Могилев-Подольского Макария. – Хмельницький, 1999. – С. 11.

² Артюх Л. Ф. Звичаї українців у народному календарі. – К., 2012. – 224 с.: іл.

³ Скуратівський В. Т. Дідух: Свята українського народу. – К., 1995. – 272 с.

⁴ Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: у 3 кн., 6 т. – К., 1994. Кн. II, т. 3 (Весняний цикл); т. 4 (Літній цикл). – К., 1994. – 528 с.

⁵ Михалицын П. Е. Православный календарь до 2015 года: Праздники. Посты. Обычаи. – Харьков, 2011. – 320 с.

- ⁶ Цветков В. А., Резников М. А. Посты: правда и вымыслы. – М., 1990. – С. 52.
- ⁷ Смолянський Б. Л., Григоров Ю. Г., Писарчук К. Л. Харчування у православному християнстві. – К., 1997. – С. 19.
- ⁸ Отец Вадим. Православное целебное питание в будни, посты, праздники. – Донецк, 2007. – С. 80.
- ⁹ Там само.
- ¹⁰ Булгаков С. В. Православие. Праздники и посты. Богослужение. Требы. Расколы. Ереси. Секты. Противные христианству и православию учения. Западные христианские вероисповедания. Соборы Восточной, Русской и Западной Церквей. – М., 1994. – С. 101–102.
- ¹¹ Українці: Свята. Традиції. Звичаї / [уклад. І. Коверець]. – Донецьк, 2008. – С. 141.
- ¹² Пост: вопросы и ответы. – Симферополь, 2010. – С. 70.
- ¹³ Михалицын П. Е. Вказ. праця. – С. 304.
- ¹⁴ Сапіга В. К. Українські народні свята та звичаї. – К., 1993. – С. 34.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ Шкода М. Н. Традиції і свята українського народу. – Донецьк, 2007. – С. 84.
- ¹⁷ Скуратівський В. Т. Український народний календар. – К., 2003. – С. 27.
- ¹⁸ Артюх Л. Ф. Вказ. праця. – С. 70.
- ¹⁹ Там само. – С. 71.
- ²⁰ Скуратівський В. Т. Дідух: Свята українського народу. – К., 1995. – С. 58.
- ²¹ Смолянський Б. Л. Вказ. праця. – С. 19.
- ²² Сапіга В. К. Вказ. праця. – С. 34.
- ²³ Ілюстрована енциклопедія українського народу. Звичаї. Свята. Традиції / [укл. І. І. Сметана]. – Харків, 2012. – С. 333.
- ²⁴ Чубинський П. П. Календарь народных обычаев и обрядов. – К., 1993. – С. 19.
- ²⁵ Артюх Л. Ф. Вказ. праця. – С. 71.
- ²⁶ Сапіга В. К. Вказ. праця. – С. 36.
- ²⁷ Скуратівський В. Т. Дідух: Свята українського народу. – К., 1995. – С. 56.
- ²⁸ Пост: вопросы и ответы. – Симферополь, 2010. – С. 72.
- ²⁹ Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991. – С. 201.
- ³⁰ Артюх Л. Ф. Вказ. праця. – С. 72.
- ³¹ Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991. – С. 201.
- ³² Скуратівський В. Т. Дідух: Свята українського народу. – К., 1995. – С. 61.
- ³³ Михалицын П. Е. Вказ. праця. – С. 306.
- ³⁴ Матвеева Н. П. Солнцеворот: праздники, обычаи, предания. (Церковно-народный месяцеслов). Научно-популярное издание. – К., 1995. – С. 60–61.
- ³⁵ Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / зав ред. С. В. Головка. – К., 1991. – С. 202.
- ³⁶ Артюх Л. Ф. Вказ. праця. – С. 73.
- ³⁷ Шкода М. Н. Вказ. праця. – С. 84.
- ³⁸ Скуратівський В. Т. Дідух: Свята українського народу. – К., 1995. – С. 56.
- ³⁹ Матвеева Н. П. Вказ. праця. – С. 62.
- ⁴⁰ Михалицын П. Е. Вказ. праця. – С. 308.
- ⁴¹ Артюх Л. Ф. Вказ. праця. – С. 74.
- ⁴² Скуратівський В. Т. Дідух: Свята українського народу. – К., 1995. – С. 94.
- ⁴³ Українці: Свята. Традиції. Звичаї / [уклад. І. Коверець]. – Донецьк, 2008. – С. 143.
- ⁴⁴ Скуратівський В. Т. Дідух: Свята українського народу. – К., 1995. – С. 95.
- ⁴⁵ Матвеева Н. П. Вказ. праця. – С. 63.
- ⁴⁶ Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: у 3 кн., 6 т. Кн. II, т. 3 (Весняний цикл); т. 4 (Літній цикл). – К., 1994. – С. 40.
- ⁴⁷ Там само. – С. 41.

⁴⁸ Сапіга В. К. Вказ. праця. – С. 50.

⁴⁹ Скуратівський В.Т. Український народний календар. – К., 2003. – С. 57.

⁵⁰ Чубинський П. П. Вказ. праця. – С. 21–22.

⁵¹ Килимник С. Вказ. праця. – С. 48.

⁵² Артюх Л. Ф. Вказ. праця. – С. 74.

⁵³ Шкода М. Н. Вказ. праця. – С. 88.

⁵⁴ Килимник С. Вказ. праця. – С. 49.

В статтє предпринята попытка раскрыть обычаи, традиции и обряды Великого поста, которые были введены церковью и которых придерживался украинский народ. Они передавались из поколения в поколение и несли глубинный смысл. Каждая неделя этого поста имела свое название и назначение, о чем свидетельствуют народные представления и церковный календарь.

Ключевые слова: Великий пост, народные обычаи, церковные обряды.

The article introduces traditions, beliefs and customs of the Lent that had been introduced by the church and were followed by the people of Ukraine. All these traditions and customs were passed from generation to generation and had a great influence on the folk. Each week of the Lent had its own name and designation that is proved by folk beliefs and religious calendar.

Keywords: Lent, folkways, religious ceremonies, week.